

для забезпечення доступності осіб до соціальних послуг та покращення їх якості, а з іншого – підвищити ефективність системи надання соціальних послуг, зокрема, шляхом оптимізації діючої мережі установ та закладів.

Допомогти літній людині адаптуватись до умов ринкової економіки, не залишитись наодинці зі своїми проблемами на схилі літ – основне завдання держави та органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Література

1. Guillemard A.-M. Les sociétés à l'épreuve du vieillissement // *Futuribles*. – P., 2004. – № 299. – P. 45–67.
2. Карпенко О.Г. Вступ до спеціальності. Навчальний посібник. -К., 2010. -240с.
3. Международный план действий по проблемам старения / Доклад Всемирной ассамблеи по проблемам старения. – Вена, 1982. – С.67, 71-72.
4. Принципы ООН в отношении пожилых людей / Приняты резолюцией 46/91 Генеральной Ассамблеи от 16.12.1991. <http://www.un.org>
5. Сташків Б.І. Міжнародно-правові акти як джерела права соціального забезпечення // *Держава і право*. -2003.- Вип. 23. – С.337-344
6. Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку».
7. Закон України «Про соціальні послуги» (Із змінами та доповненнями) // *Відомості Верховної Ради*. – 2003. - №45 - с.358.

**Т.О.Голубенко,
НПУ імені М.П. Драгоманова**

УДК 378.147

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПАТРОНАЖНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Анотація

В статті розкрито та проаналізовано зарубіжний досвід підготовки соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку, який необхідно використовувати і в Україні.

Ключові слова: старіння населення, патронажна робота, люди похилого віку.

Аннотация

В статье раскрыт и проанализирован зарубежный опыт подготовки социальных работников до патронажной работы с пожилыми людьми, который необходимо использовать и в Украине.

Ключевые слова: старение населения, патронажная работа, пожилые люди.

Annotation

The paper reveals and analyzes the experience of foreign patronage of the elderly to be used in Ukraine.

Keywords: aging population, patronage job, elderly.

На сучасному етапі однією з глобальних проблем в багатьох країнах визнається швидке зростання кількості людей похилого віку. Значне збільшення частки людей літнього та старого віку в загальній структурі населення впливає на багато сфер життєдіяльності суспільства, торкаючись галузей політики, економіки, медицини, громадсько-соціальних інститутів.

За даними ООН, у 1950 р. “ у світі проживало приблизно 200 млн. людей віком від 60 років і старше, а в 1975 р. їх кількість зросла до 550 млн. За прогнозами, до 2025 р. чисельність людей старше 60 р. досягне 1 млрд. 100 млн. людей, тобто, порівняно з 1950 р. їх число зросте більше, ніж в 5 раз, тоді як все населення планети збільшиться лише у 3 рази ” [4, с. 221].

За прогнозами Демографічного відділу ООН, які підготували для Всесвітньої асамблеї з проблем старіння населення (Відень, 1982р.), люди похилого віку стануть значною частиною населення. За оцінками демографів чисельність людей віком від 60 років і старших збільшиться до 2025 р. у 5 раз порівняно з 1950 р., а старших 80 років – у 7 раз. За цей же період загальна чисельність населення світу збільшиться всього у 3 рази [4]. Частка людей похилого віку серед населення світу збільшиться з 8,5% у 1950 р. до 13,7% у 2025 р. Отже, якщо у 1950 році кожна дванадцята людина у світі була похилого віку, то до 2025 року в цю групу буде входити кожен сьомий мешканець планети. Така ситуація призвела до зростання усвідомлення потреб людей похилого віку, які залишилися вдома та необхідності розгляду і впровадження зарубіжного досвіду до патронажної роботи із зазначеною віковою категорією населення в Україні.

Актуальність дослідження зарубіжного досвіду патронажної роботи з людьми похилого віку у соціальній сфері обумовлена наступними чинниками:

- по-перше, зростанням у сучасних умовах ролі установ соціального обслуговування людей похилого віку;
- по-друге, соціальний працівник – це людина, яка безпосередньо контактує з клієнтом, він знає його проблеми і намагається йому допомогти;
- по-третє, необхідність виявлення людей похилого віку, вивчення їх проблем та використання пріоритетних форм соціальної роботи, зокрема, патронажної роботи.

Підвищений інтерес до глибокого усвідомлення процесу старіння і осмислення його наслідків для політичних, економічних, соціальних правових структур інститутів суспільства привернув увагу, як законодавчих, так і соціальних служб. У ряді наукових праць українських (Л. Завацької, А. Капської, О. Карпенко, І. Козубовської, І. Миговича, Л.Тюпті та ін.) та

зарубіжних вчених (Л. Алексєвої, В. Курбатова, Є. Холостова та ін.) порушується питання патронажу, а з ним і організації патронажної роботи з людьми похилого віку. Ґрунтовне дослідження проблеми патронажу, характеристика його змісту, форм, методів, організації висвітлено у працях Л. Алексєвої, а окремі питання організації патронажу людей похилого віку висвітлено у працях Є. Холостової.

Мета дослідження – розкрити особливості зарубіжного досвіду організації патронажної роботи з людьми похилого віку.

Концептуальні погляди ООН на місце і роль людей були відображені в Принципах ООН щодо людей похилого віку, прийнятих Генеральною Асамблеєю у 1991 р. “ Ці принципи зумовлюють забезпечення людей похилого віку:

- продуктами, житлом, одягом і медичним обслуговуванням; можливістю займатися діяльністю, яка приносить дохід, жити у безпечних умовах із урахуванням особистих нахилів і стану, який змінюється, перебувати якомога більше в домашніх умовах; можливістю брати участь у розробці політики, яка торкається їх благополуччя, і створювати власні рухи та асоціації;

- доглядом і турботою з боку сім’ї і общини, медичним обслуговуванням з метою підтримки чи відновлення оптимального рівня фізичного, психічного й емоційного благополуччя і попередження захворювань; можливістю отримувати соціальні та правові послуги, послуги закладів опіки і піклування; можливістю користуватися у будь-якому соціальному закладі правами людини і основними свободами, включаючи повну повагу гідності, переконань, потреб і особистого життя, а також права приймати рішення щодо догляду та якості життя;

- можливістю всебічної реалізації свого потенціалу, тобто доступу до суспільних цінностей в галузях освіти, культури, духовного життя і відпочинку;

- можливістю вести гідний і безпечний спосіб життя, тобто не зазнаючи експлуатації, фізичного чи психологічного насилля, а також мати право на справедливе поводження незалежно від віку, статі, расової чи етнічної приналежності, інвалідності чи іншого статусу” [2, с. 328].

Люди похилого віку розглядаються світовим співтовариством як позитивний фактор, а не як тягар. Сучасне розуміння старіння поєднує ідеї повноправної участі престарілих і старих людей в житті суспільства і турботи про них. Коли люди старшого віку відіграють активну, творчу і корисну роль і відчують турботу про себе, молодші покоління бачать, що їх може очікувати у майбутньому.

На нашу думку, широке включення людей похилого віку у життя суспільства дозволило б молодому поколінню звільнитися від страху перед старістю та бачити в ній природну фазу свого майбутнього життя. Тому на одне із перших місць необхідно поставити вибір нової стратегії догляду за людиною похилого віку [7].

Найважча система соціальної роботи з людьми похилого віку не в змозі в повному обсязі вирішити всі проблеми людей похилого віку. Найбільш гострою проблемою при цьому є обмеження життєдіяльності людей похилого віку.

У вирішенні цієї проблеми першочергового значення набуває в Україні вдосконалення соціальної роботи, зокрема, патронажної роботи як одного із її пріоритетних напрямів та включає соціальну реабілітацію та соціальну допомогу людям похилого віку.

Відомо, що соціальна робота з людьми похилого віку в тій формі, у якій вона склалася в економічно розвинених країнах, в Україні почала розвиватися з початку 90-х років ХХ століття, коли наше суспільство зіткнулося з проблемами становлення нових соціально-економічних відносин.

Ядром системи соціальної роботи є сама особистість, яка розглядається як певна система потреб. Оскільки задовольнити будь-яку потребу людини неможливо без її безпосередньої участі, то вона автоматично стає агентом або учасником процесу соціальної роботи. Звідси, безперечно, “ впливає місце та роль кризової людини у системі соціального забезпечення як джерела її саморуку. Її провідна функція полягає у тому, що він, елемент, індивідуалізує функціонування системи соціальної роботи шляхом здійснення програми особистого індивідуального розвитку ” [1, с. 219].

Система соціальної роботи з людьми похилого віку враховує всі вищезазначені аспекти. Так, науковець Є.Холостова розглядає життєдіяльність людей похилого віку впродовж усього життя, при цьому описує похилий вік як соціальну проблему, аналізує ставлення до даної вікової групи в суспільстві, сім'ї та близькому оточенні. Висвітлює основні проблеми, з якими зіштовхуються особи даної вікової групи [7]. Водночас дослідник В. Шахрай стверджує, що люди похилого віку є соціальною спільнотою, яка має притаманні для неї особливості, переконання та досвід і бере участь у житті суспільства [8]. Зокрема Л. Тюття аналізує сприйняття людей похилого віку суспільством та стереотипи, які склались відносно них. Розглядає підготовку людини до настання похилого віку та прийняття нею відповідного статусу [5].

У свою чергу І. Зверева досліджує рівні, на яких здійснюється соціальна робота з людьми похилого віку та принципи цієї діяльності. Вона стверджує, що головним у роботі з даною віковою групою є залучення їх до «соціальної самодіяльності» з розробкою відповідних програм [5].

Напрями та завдання соціальної роботи з людьми похилого віку, а також проблеми самотності в цей період розглядаються проф. А.Капською, яка, зокрема, аналізує соціальний захист людей похилого віку та напрями його здійснення [3].

Як соціальний феномен ХХ ст. проблему старіння розглядає дослідник І. Зайнишев, він розкриває складові елементи соціальної політики відносно людей похилого віку, описує діяльність і суто роботи закладів соціального обслуговування людей похилого віку [6].

Аналіз праць у галузі філософії, соціології, психології і педагогіки дозволив нам окреслити основні форми соціальної роботи з людьми похилого віку, зокрема, патронажної роботи як одного із провідних напрямів соціальної роботи з людьми похилого віку. Саме патронаж дає можливість мобілізувати людину на подолання проблем в природних умовах і який може продовжуватися достатньо тривалий час.

Патронаж, а з ним і патронажна робота на порозі XXI століття набуває нового відтінку. Сьогодні проблема патронажної роботи актуалізується на всіх рівнях людського буття. Актуальність визначається тим, що в останні роки спостерігається зростання кількості людей похилого віку, які не здатні до самообслуговування. Все це потребує здійснення науково-обґрунтованого прогнозування та використання зарубіжного досвіду організації патронажної роботи з людьми похилого віку.

Зокрема, у західноєвропейських країнах та США служби соціальної допомоги пропонують велику кількість безпосередніх послуг людям похилого віку [9; 10; 11]:

- індивідуальне та сімейне консультування – ця послуга передбачає вивчення потреб людей похилого віку та членів їх сімей у допомозі, пошук джерел задоволення цих потреб, надає можливість підвищення автономії старої людини;

- робота з негативними емоціями – люди похилого віку та члени їх сімей стикаються з втратою соціальних ролей, близьких людей та друзів, фізичного та розумового здоров'я та іншими негативними проявами старості. Як правило, такі події супроводжуються гнівом та озлобленням (розлюченням, злістю);

- патронаж старих людей – структуровані служби, на суспільних засадах, створені спеціально для надання допомоги людям з обмеженими фізичними можливостями.

Люди, які користуються послугами цих служб, залишаються у звичних для них умовах і працівники служб надають послуги вдома, а саме:

- проводять індивідуальне та групове консультування, індивідуальну допомогу та послуги посередника;

- допомога у кризових ситуаціях – старі люди звертаються до таких служб в

- загрозливих небезпечних ситуаціях. Такі служби працюють цілодобово. Їх основне завдання – стабілізація кризових ситуацій та об'єднання старих людей з їх сім'ями. Для людей похилого віку, які почувають себе найбільш незахищеними, ці служби надають телефон з постійним підключенням до сигнально-чергової системи;

- система догляду за дуже старими людьми – старі люди, які приймають участь у таких програмах, потребують допомоги у щоденній домашній діяльності, але не у 24-годинному медичному догляді. Ці служби ведуть також статистичне спостереження за рівнем життя старих людей. Служба надомного обслуговування оформлює договір з клієнтом про забезпечення

необхідними соціальними послугами. За цим договором виплачується державою грошова допомога по догляду, що полегшує можливість отримання допомоги;

- правоохоронні служби для людей похилого віку – соціальні працівники визначають ступінь ризику, під який підпадає той чи інший клієнт (фізичне, психологічне або матеріально погане становище, відсутність турботи з боку опікунів). У такому випадку соціальні працівники повинні запобігти жорсткому ставленню до клієнтів похилого віку і провести консультування клієнта та його сім'ї;

- тимчасові служби – це такі служби, які надають свої послуги, якщо офіційним опікунам (членам сім'ї клієнта) необхідно відлучитися на нетривалий (недовготривалий) термін. У західних країнах розповсюджені будинки тимчасового перебування, де старим людям пропонується тимчасовий притулок, щоб полегшити навантаження тим, хто доглядає за пристарілими родичами. Обслуговуючий персонал цих будинків надає широке коло послуг на додаток до задоволення фізичних потреб мешканців;

- терапевтичні групи – як правило, це інформаційна допомога тим людям, які виходять на пенсію, страждають хронічними, психічними або смертельними захворюваннями та іншими залежностями [9; 10; 11].

Соціально-побутове обслуговування на дому (здійснення патронажної роботи) передбачає такі види послуг: доставка обідів до дому; гігієнічні процедури; транспорт; послугу супровідника; організація розваг; заняття фізкультурою під наглядом інструктора; спостереження за станом здоров'я тощо. Також людям похилого віку надається різноманітна необхідна інформація переважно орієнтовного характеру, у деяких випадках послуги містять ремонт та благоустрій їх квартир. Особлива увага приділяється обладнанню житла з обслуговуванням, а також забезпечується сигнально-черговою системою, яка дозволяє у будь-який час викликати лікаря, швидку допомогу та зменшує випадки крадіжок, пожеж, неухважного ставлення родичів до людини похилого віку. Телефон із постійним підключенням до сигнально-чергової системи – це новий, який набуває швидкої популярності, пристрій для тих людей похилого віку, хто мав би через беззахисність та самотність знаходитись у стаціонарі [9].

У цілому, в зарубіжних країнах визначено три основні мети діяльності, які мають змінити характер турботи про людей похилого віку.

Перша мета — досягти максимально можливої інтеграції людей похилого віку у суспільство, одночасно намагаючись поліпшити умови їхнього життя і якість догляду за ними. Вона зумовлює підвищену турботу про тих, хто проживає самотньо.

Друга мета — визнання навантаження турбот і стресів, які лягають на тих, хто здійснює такий догляд, і розробка програми допомоги цим людям для того, щоб попередити ефект «професійного вигорання». Велика Британія підкреслила, що особам, які здійснюють догляд за престарілими, насамперед потрібна практична підтримка. У Швеції, відповідно до чинного

законодавства, органи місцевого управління повинні прислухатися до вимог осіб, які забезпечують догляд за людьми похилого віку, і надавати їм підтримку.

З 1989 р. вона виявляється, зокрема, в наданні оплачуваної відпустки протягом 30 днів, причому ці гроші вважаються страховими виплатами по хворобі. У Великій Британії та Австралії питання відпочинку для людей, які протягом тривалого часу доглядали за престарілими, виноситься на загальнонаціональне обговорення.

Третя мета — підвищення ефективності й рентабельності програм з догляду за людьми похилого віку. На витратах фокусують увагу, головним чином, ті країни, які намагаються скоротити обсяг соціального забезпечення для всіх вікових груп. Тим не менше, це завдання входить до порядку денного і тих країн, які надають великого значення соціальному забезпеченню. У Нідерландах, наприклад, перед комітетом з фінансування охорони здоров'я було поставлене завдання розробки стратегії підвищення обсягу допомоги і зниження витрат за умов старіючого населення. Так само нова австралійська стратегія догляду за людьми похилого віку, які залишилися вдома, зводиться до ефективного і виправданого використання громадських коштів.

Отже, враховуючи зарубіжний досвід, організації патронажної роботи з людьми похилого віку потребує на сьогодні втілення у життя у вітчизняних соціальних установах, як державних, так і недержавних. Завданням патронажної роботи з людьми похилого віку є не тільки організація довготривалого догляду, а й надання цим людям можливостей реалізовувати свої здібності, брати участь у громадській діяльності, сприяння адаптації особистості до нових умов, пошук не задіяних на попередніх етапах життєвого шляху ресурсів тощо. Серед основних напрямів організації патронажної роботи з людьми похилого віку визначають: діагностичний напрям оцінки ефективності спільних дій, напрям кураторства, напрям організації роботи, спрямованої на підтримку та покращення психологічного стану людини похилого віку, напрям залучення до громадської зайнятості та напрям організації дозвіллевої діяльності з метою соціальної реабілітації та соціальної адаптації.

Перспективи подальших досліджень окресленої нами проблеми може полягати в розробці та використанні на практиці зарубіжного досвіду організації соціальними працівниками патронажної роботи з людьми похилого віку.

Література

1. Адресный социальный патронаж семьи и детей: науч.-метод. пособ. / под. ред. Л.С. Алексеевой. — М.:Гос. НИИ семьи и воспитания, 2000. — 160 с.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1968.—340 с.
3. Капська А.Й. Соціальна робота : навч. посіб. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. — 400 с.
4. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р.: [Електронний

- ресурс]. — Режим доступу: 06.07.2014 <<http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11669>>. — Мова укр. — Загол. з екрану.
5. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін.; за заг. ред. І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової. — К.: Наук. світ, 2003. — 233 с.
 6. Технологии социальной работы: учеб. пособ. / под ред. И.Г. Зайнышева. — М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2002. — 240 с.
 7. Холостова Е.И. Социальная работа с пожилыми людьми : учеб. пособ. — 4-е изд. — М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2006. — 348 с.
 8. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.М. Шахрай. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — 464 с.
 9. Maria E. Zuniga. Aging: Social Work Practice // Encyclopedia of Social Work. XIX editio.
 10. Neal S. Bellos, Mary Carmel Ruffolo. Aging: Services // Encyclopedia of Social Work. XIX edition.
 11. Ronald W. Toseland. Aging: Direct Practice // Encyclopedia of Social Work. XIX edition.

**І.А.Ясточкіна,
НПУ імені М.П. Драгоманова**

УДК 373.5.015.3

СОЦІАЛЬНА ТРИВОГА ЛЮДИНИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Анотація

У статті проаналізовано феномен соціальної тривоги в реаліях сьогодення. Розглянуто основні причини, ознаки та окреслено наслідки соціальної тривоги для психічного й фізичного здоров'я особистості.

Ключові слова: страх, тривога, соціальна тривога, тривожність, соціальний тривожний розлад.

Аннотация

В статье проанализирован феномен социальной тревоги в реалиях нынешнего времени. Рассмотрены основные причины, признаки и очерчены последствия социальной тревоги для психического и физического здоровья личности.

Ключевые слова: страх, тревога, социальная тревога, тревожность, социальное тревожное расстройство.

Annotation

In the article the phenomenon of social alarm is analysed in realities of present time. Principal reasons, signs, are considered and the consequences of social alarm are outlined for the psychical and physical health of personality.

Key words: fear, alarm, anxiety, social anxiety, social anxiety disorder.